

I kanten av Ersta bytomt

Arkeologisk förundersökning

**Fornlämning L2013:1666, bytomt
Årsta 1:1
Brännkyrka socken
Stockholms stad
Stockholms län
Uppland**

Andrea Olausson

I kanten av Ersta bytomt

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning L2013:1666, bytomt

Årsta 1:1

Brännkyrka socken

Stockholms stad

Stockholms län

Uppland

Andrea Olausson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2021

Samtliga foton av Ingela Harrysson om inget annat anges.

Omslag: Översikt över norra delen av fornlämning L2013:1666 (Ersta bytomt).

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 690327.

ISBN 978-91-7453-938-7

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	6
Genomförande	7
Undersökningsresultat och utvärdering.....	9
Referenser	11
Muntliga uppgifter	11
Litteratur	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1. Schakttabell	12

Figur 1. Förundersökningsområdet markerat med en blå ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Med anledning av att Stockholmskem AB planerar uppföra bostäder vid fornlämning L2013:1666 (Ersta bytomt), Årsta 1:1, Stockholms kommun, har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk förundersökning inom fornlämningens nordvästra del. Inget av antikvariskt intresse framkom vid förundersökningen.

Inledning

Stockholmskem AB planerar att uppföra bostäder inom fastigheten Årsta 1:1, Stockholms kommun, exploateringen kommer beröra fornlämningen L2013:1666 (Ersta bytomt) och Stockholmskem AB har begärt om tillstånd till ingrepp i fornlämningen. Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utförde en arkeologisk förundersökning den 18–20 maj 2020. Förundersökningsområdet låg inom fornlämningens nordvästra del. Ingela Harrysson var projektledare. Rapporten har sammanställts av Andrea Olausson.

Bakgrund

Förundersökningsområdet var beläget inom en yta som enligt historiska kartor från tidigt 1700-tal utgjort delar av Ersta gamla bytomt. Äldsta skriftliga belägg där Ersta omtalas är från 1429. Längre tillbaka i tiden har platsen varit omgiven av flera större gravfält. Vid en arkeologisk utredning utförd 2016 vid Ersta bytomt (L2013:1666) kunde det konstateras att ytan var kraftigt påverkad i den sydöstra delen då bytomten där har utsatts för omfattande schaktningsarbeten i och med att en väg dragits över bytomten. Åt nordväst finns stora mängder sentida dumpmassor och skräp på ytan, men inga tydliga spår av schaktningsarbeten kunde ses där. I de fyra schakt som togs upp i anslutning till bytomten framkom inget av antikvariskt intresse, jordmassorna bestod av naturlig undergrund eller fyllnadsmassor (Sabel 2016).

Målsättning och metod

Förundersökningsområdet bestod av en cirka 2 700 m² stor yta, varav minst 550 m² utgjordes av berg i dagen. Förundersökningens syfte var att undersöka om det fanns bevarade lämningar efter Ersta bytomt inom området.

Delar av ytan planerades att banas av i form av schakt med enkel eller dubbel skopbredd, vilka därefter rensades. Vid förekommande anläggningar eller lager skulle dessa undersökas vid behov. Schakten mättes in med RTK-GPS och ett urval fotograferades. Samtliga schakt lades igen efter förundersökningen.

Vid besök på platsen inför föreliggande förundersökning noterades att dumpmassor i form av en långsträckt vall, upp emot 2 meter hög, fanns närmast mot vägen Östbergabackarna. På grund av mängden massor kom denna del inte att beröras av förundersökningen.

Topografi och fornlämningsmiljö

Förundersökningsområdet utgjordes av en långsmal höjdrygg, omgiven på båda sidor av bilvägar. Ytan var gräsbevuxen med tätare partier av unga lövträd och buskar, främst rosor, samt två stora partier med berg i dagen. Centrala delen av ytan var relativt fri från träd och buskar (figur 2). De högst belägna partierna ligger cirka 50 meter över havet. Mot öster sluttar ytan ner mot det betydligt mer lågt belägna Årstafältet.

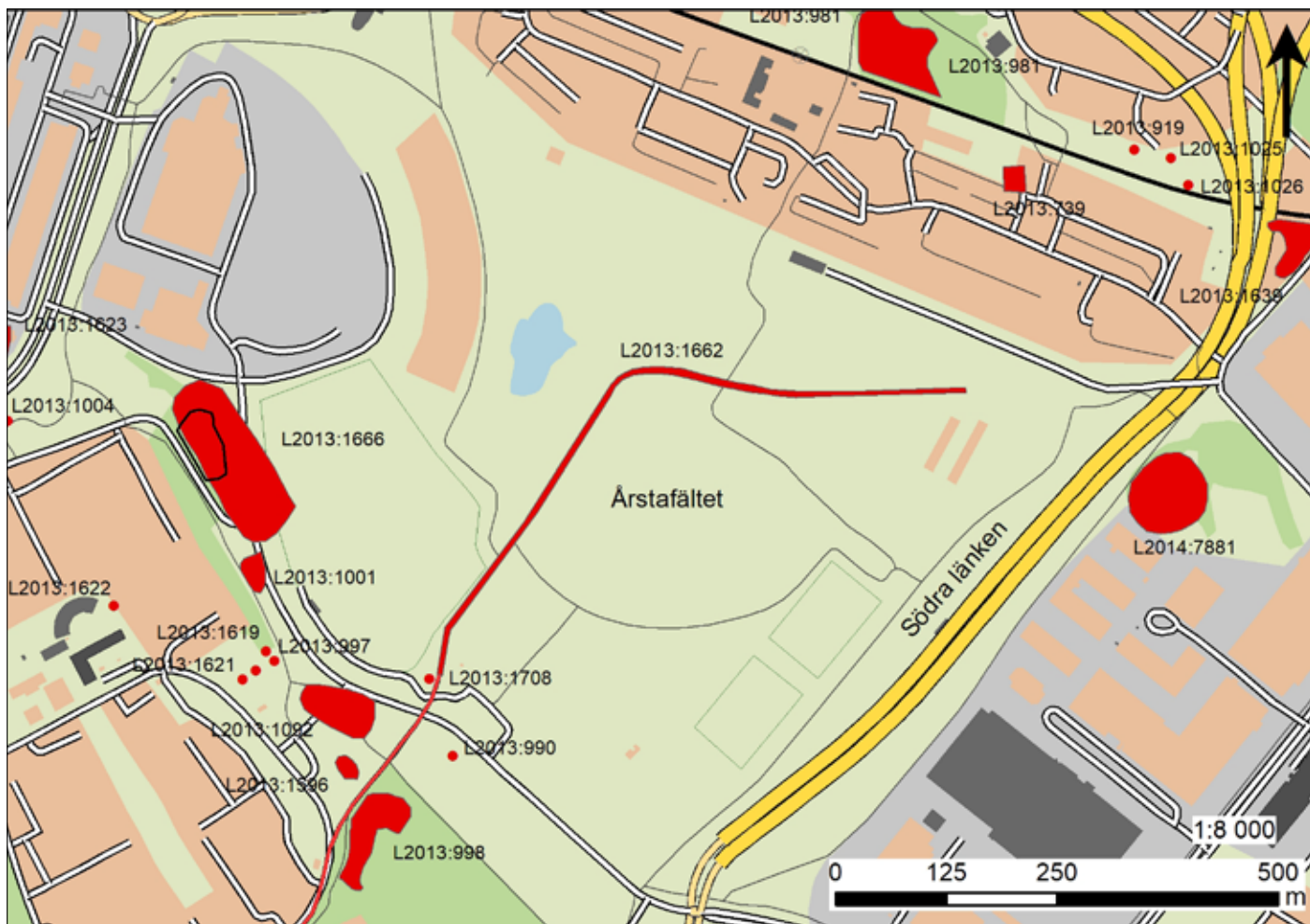

Figur 2. Översikt över centrala delen av förundersökningsområdet, bevuxen med träd och buskar. Foto från sydväst.

Ersta bytomt (L2013:1666) är idag belägen söder om Årstafältet och Årsta partihallar. I bytomtens närhet har det funnits flera gravfält (L2013:1001, L2013:1092 och L2013:998) (figur 3) vilket kan indikera att Ersta har anor äldre än medeltid. Förhistoriska boplatsslämningar har påträffats vid undersökning av gravar vid fornlämningarna L2013:1620/21 och L2013:1092. Äldsta skriftliga omnämnande för Ersta är från 1429, därefter omtalas Ersta i samband med försäljning och köp av jord 1490 och 1527. På 1500-talet var Ersta en ensamgård, medan det på 1600-talet kom att höra till Älvsjö säteri men lades senare under Örby säteri. Erstas närmaste grannbyar/gårdar utgörs av Bägersta, Östberga och Valla (Janzon & Ramqvist 2002; Söderlund 2012). Strax öster om läget för bytomten återfinns rester av den medeltida färdvägen Göta landsväg (L2013:1662).

Ersta bytomt har varit bebodd från medeltiden fram till första halvan av 1900-talet. En av de senaste aktiviteterna har utgjorts av ridskoleverksamhet, där delar av bebyggelsen användes (Söderlund 2012).

Äldsta bevarade kartan är från 1712 och är en geometrisk avmätning. Bytomten markeras av en husschablon, en lada ligger norr om vägen som leder från Göta landsväg mot bytomten. Med på kartan finns Göta landsvägs sträckning fram till bron över Valla å.

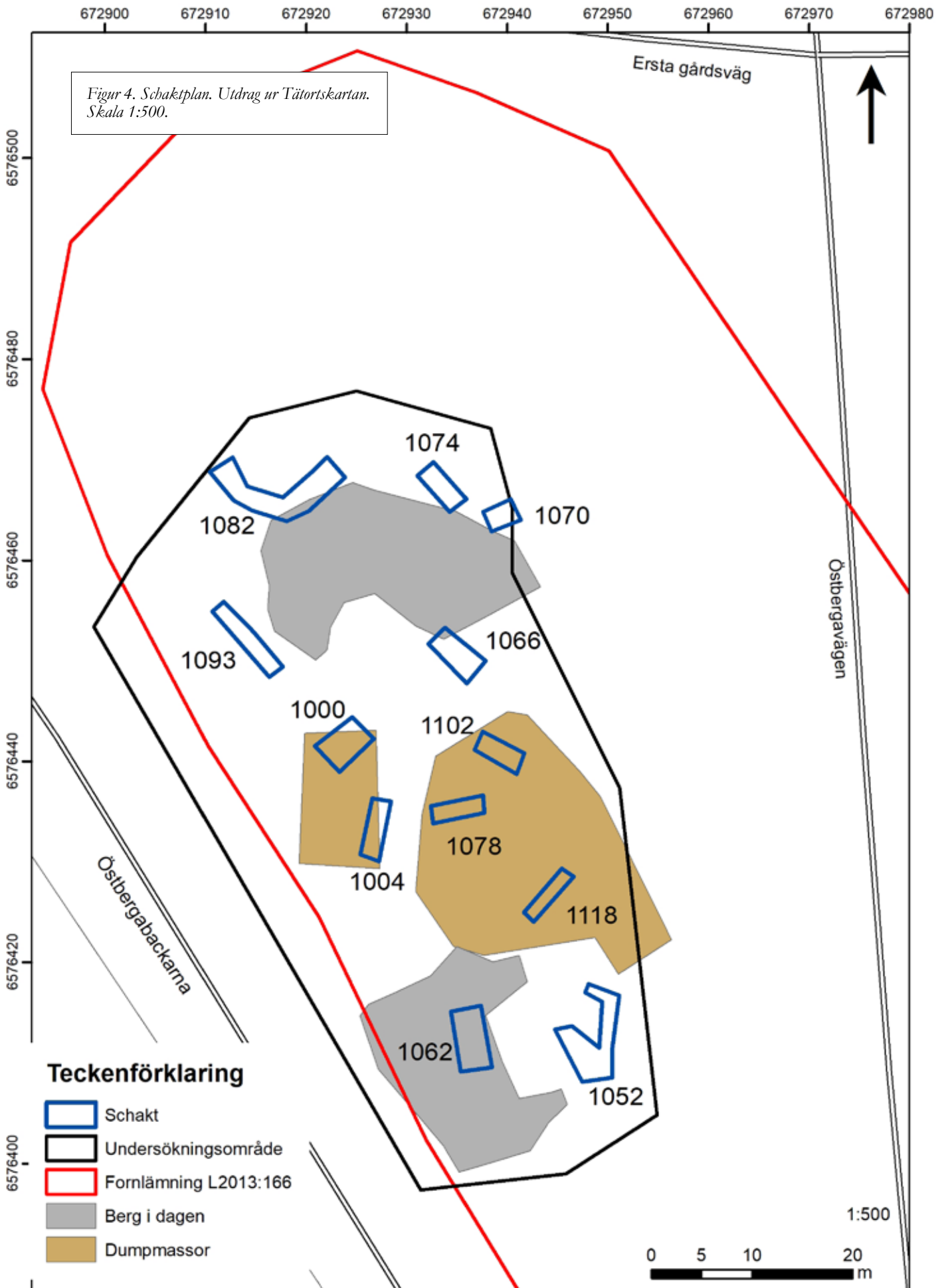

Figur 3. Fornlämningsbild. Förundersökningsområdet markerat med svart linje. Utdrag ur Tätortskartan. Skala 1:8 000.

Genomförande

Totalt kom cirka 180 m² att schaktas inom förundersökningsområdet. Förundersökningen resulterade i tolv schakt (figur 4, bilaga 1). Schakten fördelades över ytan dels utifrån topografiska förutsättningar, dels för att täcka in så stor del av förundersökningsområdet som möjligt.

Centralt inom förundersökningsområdet fanns omfattande mängder med dumpmassor som tillsammans motsvarade en yta av minst 500 m². Dumpmassorna bestod av jord och recent skräp som troligtvis transporterats och dumpats på ytan i samband med någon av hus- eller vägbyggnationerna i närområdet. Massorna låg i högar eller längre limpformade vallar samt i en mer rektangulär form (figur 4).

Undersökningsresultat och utvärdering

I samtliga schakt framkom under vegetationsskiktet dumpmassor från 1900-talet. Botten i samtliga schakten utgjordes av berg (bilaga 1).

Figur 5. Schakt 1082, östra delen. Foto från sydväst.

Dumpmassorna var tydligt omdeponerade och innehöll förutom jord och sten även asfalt, porslin, buteljglas, tegel och järnföremål främst i form av spik. Föremål av plast förekom i flera av schakten. I några av schakten framkom i svackor i berget ett äldre humöst skräplager som innehöll sopor från sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal. Här påträffades bland annat porslin, buteljglas och obrända djurben men även föremål av plast förekom. En bit Rörstrandsporslin från industriutställningen 1897 och ett samtida främre boettlock (Bernhard Schmidt, muntlig uppgift) framkom i detta lager i schakt 1052 (figur 6). Inga fynd tillvaratogs.

Förundersökningen utfördes enligt plan och inget av antikvariskt intresse framkom.

Figur 6. Fynd av porslin samt främre boettlock.

Figur 7. Exempel på bägare från industriutställningen 1897 med samma dekor som fyndet från schakt 1052. Bildkälla Tekniska museet, <https://digitaltmuseum.se/021026328646/bagare>

Referenser

Muntliga uppgifter

Bernhard Schmidt, urmakare.

Litteratur

Janzon, K. & Rahmqvist, S. 2002. *Tören. Svartlösa. Sotholm*. Det medeltida Sverige. Södermanland. Riksantikvarieämbetet.

Sabel, E. 2016. *Östbergahöjden*. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Brännkyrka 197:1 m.fl. Brännkyrka socken. Stockholms län. Södermanland. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2016:50.

Söderlund, K. 2012. *Årstafältet Stockholm*. Arkeologisk förstudie 2012. Stockholms stadsmuseum rapporterar 3.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM20052
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-9125-2020, 2020-05-07
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202000761
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk förundersökning
<i>Undersökningsperiod:</i>	18–20 maj 2020
<i>Personal:</i>	Ingela Harrysson (projektledare) Lisa Hartzell Karin Sundberg
<i>Landskap:</i>	Uppland
<i>Län:</i>	Stockholm
<i>Kommun:</i>	Stockholm
<i>Socken:</i>	Brännkyrka
<i>Fastighet:</i>	Årsta 1:1
<i>Fornlämning:</i>	L2013:1666, bytomt
<i>Fastighetskarta:</i>	65G 7HN Södermalm
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	672930/6576447
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Storlek (m)	Största djup (m)	Läge	Beskrivning
1000	4,7×3,0	0,7	Centralt på ytan i vad som såg ut som möjlig husgrund, gräsbevuxet och enstaka buskar.	0,01 m tjock grässvål, därunder fyllnadsmassor upp till 0,6 m tjockt. Massorna innehöll förutom jord: asfalt, tegel, avloppsrör. Under framkom berg. Schaktet placerade inom en rektangulär plåtå (T1098) som inledningsvis tolkades som möjlig byggnadsrest, avfärdades efter schaktning.
1004	6,0×2,0	0,6	Centralt på ytan i vad som såg ut som möjlig husgrund, gräsbevuxet och enstaka buskar.	0,1 m tjock grässvål, därunder dumpmassor upp till 0,4–0,5 m tjockt. Massorna innehöll förutom jord: asfalt, tegel, plast. Under framkom berg. Schaktet placerade i en rektangulär plåtå (T1098) som inledningsvis tolkades som möjlig byggnadsrest, avfärdades efter schaktning.
1052	8,5×1,2–4,5	0,4	Södra delen av ytan, gräsbevuxen med buskar och yngre träd.	0,1 m tjock grässvål, därunder i schaktets nordöstra del recenta dumpmassor av stenkross och i dess nordvästra del omdeponerat jordlager bestående av lera, sten och humös sand med inslag av tegel och plast. Mot botten i schaktets södra delar framkom ett humöst lager innehållande sopor främst från 1900-talet i form av porslin, tegel, buteljglas, spik. Botten utgjordes av berg.
1062	6,0×3,0	0,3	Centralt södra delen av ytan, upp mot berghäll.	0,05–0,1 m tjock grässvål, därunder recenta dumpmassor humöst med klumpar av lera innehållande frekvent med tegel, porslin och asfalt, därunder berg.
1066	5,0×3,0	0,5	Östra delen, gräsbevuxen yta bland träd och buskar.	0,1–0,15 m tjock grässvål, därunder 0,3 m tjockt recent lerlager med inslag av humus, ställvis skikt av sand. Under lerlager i svackor mot berget framkom humuslager innehållandes sopor från tidigt 1900-tal: porslin, tegel, järnskrot. Därunder berg.
1070	4,5×2,3	0,3	Östra delen, gräsbevuxen yta bland träd och buskar.	0,1–0,15 m tjock grässvål, därunder morän i öster och berg i väster.
1074	5,0×2,0	0,4	Östra delen, gräsbevuxen yta bland tät med träd och buskar.	0,1–0,15 m tjock grässvål, därunder 0,3 m med dumpmassor med recent byggmaterial som elkablar och plastföremål, därunder berg och morän.
1078	5,2×1,7	0,5	Östra delen, område med synliga dumpmassor, gräsbevuxen yta bland tät med träd och buskar.	0,1–0,15 m tjock grässvål, därunder 0,3–0,5 m med recenta dumpmassor innehållandes bl.a. asfalt, därunder berg.
1082	15,0×2,0	0,7	Norra delen, område nedanför berghäll, gräsbevuxen yta bland träd och buskar.	0,1–0,15 m tjock grässvål, därunder lager av stenkross 0,1–0,05 m stort material. Under detta i nordvästra delen i svacka i berget humöst lager innehållandes sopor från tidigt 1900-tal, tegel och porslin. Under detta berg.
1093	8,7×1,5	0,2	Norra delen, öster om dumpmassor mot vägen, gräsbevuxen yta bland träd och buskar.	0,1 m tjock grässvål, därunder 0,05 m tjockt grusigt lager på berget.
1102	5,0×2,2	0,5	Östra delen, område med synliga dumpmassor, gräsbevuxen yta bland tät med träd och buskar.	0,1 m tjock grässvål, därunder 0,4 m tjocka dumpmassor innehållandes bl.a. asfalt. Under detta berg.
1118	5,7×1,5	0,6	Centrala delen, område med synliga dumpmassor, gräsbevuxen yta bland tät med träd och buskar.	0,1 m tjock grässvål, därunder 0,4 m tjocka dumpmassor innehållandes bl.a. sprängsten, sand, lera och asfalt. Mot botten i svacka brunt humöst lager innehållandes sopor från 1900-taler porslin, buteljglas, plast. Under detta berg.